

TERORIZAM KAO BEZBEDNOSNI PROBLEM I DRUŠTVENA DEVIJACIJA

Dragan Živaljević

Bezbednosno-informativna agencija, Beograd

Aleksandar Jugović**

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu

Sažetak: Cilj ovog rada je da analizira bitne osobenosti terorizma kao bezbednosnog problema i društvene devijacije. U radu se predstavljaju najuticajnije savremene definicije terorizma i sistematizuju ključni elementi ovog fenomena. Predlaže se definicija terorizma kao društvene devijacije. Analiziraju se socijalna obeležja terorista i uzroci terorizma, klasifikacije terorizma i karakteristike terorističkih napada. U zaključku se ukazuje na ključne strategije antiterorističkog delovanja države.

Ključne reči: terorizam, bezbednost, društvena devijacija, prevencija, represija.

Uvod

Terorizam predstavlja višedimenzionalni društveni i politički fenomen i složeni oblik organizovanog, individualnog i institucionalnog političkog nasilja. To ga čini, pre svega, bezbednosnim problemom. Zbog socijalnih uzroka i posledica, terorizam ima i karakteristike društvene devijacije jer ugrožava bitne društvene vrednosti kao što su život ljudi, sloboda, imovina i politički sistem neke države. On je obeležen zastrašujućim fizičkim i psihološkim metodama političke borbe, kojima se sistematski pokušavaju ostvariti različiti politički i socijalni ciljevi.

U aktuelnom vremenu, reč „terorizam“ asocira na napad na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine i mnogobrojne žrtve tih dramatičnih događaja, ali i na: trodnevne tragične talačke krize u školi u Beslanu u septembru 2004. godine, miniranja pruge na železnici u Madridu 11. marta iste godine, bombaške napade u centru Istanbula tokom 2003. i 2004, upad terorista i uzimanje više od 800 talaca u moskovskom pozorištu 2002 godine, rušenja stambenih nebodera u Moskvi 1999, napad na predstavništva SAD-a u Keniji i Tanzaniji 1998, itd. Međutim,

* zivaljevic@gmail.com

** vanredni profesor, alex7@eunet.rs

terorizam nije moderna pojava, već ima dugo istorijsko trajanje, ali je ovaj fenomen u savremenom društvu razvojem telekomunikacija i informacionih tehnologija dobio veliki medijski i politički prostor. Tehničko-tehnološki razvoj koriste i sami teroristi u svrhu sopstvene promocije, tako da u današnje vreme čovečanstvo terorizam doživljava kao jedan od najvećih društvenih rizika i socijalnih strahova.

Cilj ovog rada je analiza osobenosti terorizma koje ga čine i bezbednosnim problemom i društvenom devijacijom.

1. Pojam terorizma

Pojam terorizma potiče iz razdoblja jakobinske diktature 1789. godine i latinske reči *terror* (*terror, terroris – strah*), koja znači strah, užas, strahovladu, političko zastrašivanje. Pod terorizmom se podrazumevaju i strahovlada, nasilje i vlada nasilja (Mala enciklopedija, 1970), odnosno vladavina zastrašivanjem i način vladanja ulivanjem straha i nasilja; politička borba putem individualnog terora (Politička Enciklopedija, 1975). Takođe, pod terorizmom se podrazumeva i doktrina i metod borbe za određene ciljeve sistematskom upotrebom nasilja (Vujaklija, 1970). Francuski pisac Žil Romen (Jules Romains) ističe da terorizam može biti metod vladanja, dok El Fatah (E.Fattah) podseća da se u antičko doba terorizmu pribegavalo u borbi protiv tiranije i tirana, i da, prema Ksenofontu, tiranoubice ne samo da nisu kažnjavane, nego su slavljene (Fattah, 1978).

U savremenom kontekstu mnogo je teže definisati državni terorizam. U društvenim naukama i filozofiji, rasprave o terorizmu najčešće se koncentrišu na tzv. nedržavni, dok se u svakodnevnom govoru i medijima po pravilu polazi od pretpostavke da je terorizam po definiciji delatnost nedržavnih činilaca. S obzirom da se pitanjem terorizma bavi nekoliko nauka i disciplina, tj. da je pitanje sagledavanja pojma terorizma multidisciplinarno, potrebno je naglasiti da je zločin terorizma u sastavu korpusa zločina obuhvaćenih Međunarodnim krivičnim pravom, u koji takođe spadaju i ratni zločini, zločini protiv čovečnosti, genocid i agresija, uzimanje talaca, zločini protiv međunarodno zaštićenih lica, zločin protiv službenika Ujedinjenih nacija i pridruženog osoblja, itd.

Terorizam kao jedan od oblika nasilja, u savremenom svetu sve više ugrožava kako unutrašnju, tako i međunarodnu bezbednost. On karakteriše sve epohe ljudskog društva, počev od ubistava careva, kraljeva, vojskovođa, atentata na državnike raznih nivoa, pa sve do korišćenja najsofisticiranijih vidova oružja, podmetanja eksploziva, otmica i sl. Terorizam se nazire u najranijoj ljudskoj istoriji i kao takav postoji i usložnjava svoje pojavne oblike sve do današnjih dana. Fascinacija terorizmom i političkim nasiljem praktično se može pratiti od početka ljudske civilizacije. Još pre Hristovog rođenja, atentati na političke ličnosti toga vremena su ne samo izvođeni, već i glorifikovani. Atentati u Persiji i Asiriji, koji su se pojavili tokom XI veka, prouzrokovali su strah i paniku u čitavoj islamskoj imperiji.

U toku Francuske revolucije u XVIII veku, Robespjer je primenjivao terorističke taktike kako bi uništio dobar deo francuske aristokratije – oko 40.000 ljudi, od kojih je većina završila na giljotini. Tokom američke revolucije terorizam se primenjivao

protiv Britanaca i njihovih simpatizera u redovima kolonista. Takođe, vrlo je bitno spomenuti terorističke aktivnosti koje su se sprovodile u kasnim decenijama XIX veka i početkom XX veka, posebno u carskoj Rusiji. Najveći deo terorističkih grupa koje su postojale tokom prve polovine XX veka, bile su vođene idejom oslobađanja od kolonijalnog ropstva, odnosno „borbom za nacionalno oslobođenje“. Od kraja Drugog svetskog rata, terorizam je postao bitan faktor subverzivne delatnosti u mnogim novoformiranim državama.

Prvi ozbiljan korak u borbi protiv terorizma u Evropi desio se nakon ubistva jugoslovenskog kralja Aleksandra i francuskog ministra Bartoa u Marselju 9. oktobra 1934. godine, kada je Francuska i zvanično predložila osnivanje Međunarodnog krivičnog suda. U odgovoru na francuski predlog, Savet Lige naroda je odlučio da osnuje komitet eksperata koji je imao zadatak da napravi predlog teksta konvencije o sprečavanju zločina terorizma. Nacrt Konvencije o sprečavanju terorizma bio je usvojen pod imenom „Konvencija Lige naroda za sprečavanje terorizma“³.

Bez obzira što se svi slažu da je terorizam „opasna društvena pojava“, koja je prisutna u različitim formama kroz istoriju ljudskog društva, do danas nisu izgrađeni ni usklađeni jedinstveni stavovi o njegovom pojmu i sadržini. Prema podacima Valtera Lakera (Walter Laquer), u periodu od 1963. do 1981. godine objavljeno je 109 definicija terorizma (Laquer, 1986).

Čak i u okviru jedne zemlje postoje zabune oko jedinstvene definicije terorizma. U Sjedinjenim Američkim Državama, vlada te zemlje (Department of State) terorizam definiše kao predominantno politički motivisano nasilje izvršeno protiv nevojnih ciljeva od strane podnacionalnih grupa ili tajnih agenata⁴. Razlike u definisanju ovog problema postoje i između zemalja i one nisu samo proizvod drugačijih shvatanja pojma terorizma, već i promena drugih činilaca koje dovode do pojave modernog terorizma ili shvatanja terorizma u savremenim uslovima.

Definisanje terorizma predstavlja naučni i politički problem oko kojeg još uvek nije moguće pronaći konsenzus. Problem se javlja u situacijama kada pojedinac, kojeg jedan deo društva naziva teroristom, postaje idol ili simbol borca za slobodu u drugom delu tog društva, što problem ostavlja otvorenim. Iz tog razloga, potrebno je definisati postupke koji su neprihvatljivi i protivzakoniti u kontekstu krivičnog zakonodavstva međunarodne zajednice u celini. To praktično znači da je potrebno razviti društvenu svest celog društva o tome da je terorizam zapravo zločin bez obzira kojoj društvenoj grupi njegovi počinioci pripadaju.

Često se pojam terorizma zamenjuje pojmom terora ili obrnuto, te je neophodno dati teorijsko razgraničenje između ova dva pojma. Teror i terorizam su oblici nasilja primenjeni od strane malih grupa, iako u praksi postoje i drugačiji primeri. Pojam terora vezuje se za grupu na vlasti koja putem strahovlade i drugim nasilnim metodama želi da zadrži vlast, dok se pojam terorizma vezuje za grupe koje imaju za cilj smenu vlasti, bilo da je ona demokratska ili ne. Sličnost između ove dve pojave jeste činjenica da su u oba slučaja žrtve najčešće nedužna lica. Takođe, u oba slučaja se teži izazivanju straha i to ne kod žrtve, već kod društvene grupe kojoj žrtva pripada.

3 Dostupno na: <http://www.unafei.or.jp>

4 Dostupno na: <http://www.azdema.gov>

Postoji veliki broj definicija terorizma, koje, svaka na svoj način, polaze od istih ili sličnih činjenica. Ovde biti navedene neke od najutjecajnijih definicija koje figuriraju u stručno-naučnim krugovima.

Prema FBI-u to je nezakonita upotreba sile ili nasilja protiv lica ili imovine da bi se zastrašila ili prisilila vlada, civilno stanovništvo ili bilo koji njihov segment, radi promocije političkih ili socijalnih ciljeva (Jenkins, 1996). Ministarstvo odbrane SAD definiše terorizam kao sračunatu upotrebu nasilja ili pretnju nasiljem da bi se usadio strah i sa namerom da se vlade ili društva zastraše ili prinude zarad postizanja ciljeva koji su uglavnom politički, verski ili ideološki⁵.

Za Kofija Anana, svaka akcija čini terorizam ako je njena namera da izazove smrt ili fizičke povrede civila i neborbenog stanovništva u svrhu zastrašivanja ili primoravanja vlade ili međunarodne organizacije da nešto učini ili da se uzdrži od činjenja (Zifcak, 2009). Ujedinjene nacije određuju terorizam kao akt lišavanja života ili ranjavanja ili akt uništavanja i oštećenja imovine civila ili vlade od strane pojedinaca ili grupa ljudi koji samostalno deluju ili vlada koje deluju iz pobuda da bi postigle neki politički cilj (Gaćinović, 2005).

Prema Pašanskom, terorizam u političkom smislu predstavlja akciju nasilja, koja se preduzima u političke svrhe radi zastrašivanja i bespoštednog slamanja otpora onog prema kome se vrši. Takođe, terorizam predstavlja doktrinu i metod borbe za određene ciljeve sistematskom upotrebom nasilja, kao i političku borbu putem individualnog terora (Pašanski, 1987).

Džordž Buš (George Bush) stariji je, kao potpredsednik SAD-a, 1988. godine definisao teroriste kao one koji ubijaju sudije, novinare, članove vlade, policajce, sveštenike i druge koji brane vrednosti građanskog društva. Borci za slobodu, naprotiv, nastoje da se pridržavaju međunarodnog prava i pravila civilizovanog ponašanja (Jurišić, Šapit, 2005).

M. Milošević terorizam definiše kao planski akt nasilja koji preduzimaju određene društvene grupe s ciljem očuvanja ili osvajanja vlasti. Prema mišljenju ovog autora, terorizmom se naziva samo onaj teror koji u svom biću sadrži socijalno psihološku, odnosno političku komponentu. Iz ovako koncipirane definicije terorizma proizilazi da terorističkog akta nema bez sledećih elemenata: upotrebe fizičkog nasilja, političkog karaktera aktivnosti, izazivanja straha i drugih političkih reakcija, očekivanih efekata i ciljanog, planiranog i organizovanog delovanja (Vejnović, Šikman, Radulj, 2006).

M. Mijalkovski pod terorizmom podrazumeva primenu smišljenog, organizovanog i sistematskog nasilja nesuverenog (nedržavnog, nevladinog) subjekta (grupa, bandi, organizacija, političkih stranaka i sl.) ili suverenog (državnog) subjekta, odnosno države, kako bi se postigao projektovani politički cilj (Mijalkovski, 2003). Prema D. Simeunoviću, terorizam je višedimenzionalan politički fenomen koji obeležava organizovano grupno političko nasilje, pri čemu se koriste najrazličitije psihofizičke i sofisticirano-tehnološke metode političke borbe za realizaciju „velikih ciljeva“. Na realizaciju ovakvih ciljeva blagotvorno deluju političke i ekonomske krize koje su, u većini slučajeva, i baza za punu inicijaciju ozbiljnih terorističkih projekata (Simeunović, 2009).

⁵ Dostupno na: <http://terrorism.about.com>

Terorizam se generiše iz političkog područja i predstavlja spoj politike i nasilja. Takođe, terorizam predstavlja „posebno pravni pojam“ (*delictum sui generis*) čija je istorija tesno vezana za istoriju političkog delikta (Zlatarić, 1978). Terorizam podrazumeva upotrebu nasilja (terora) radi ostvarenja političkih ciljeva. Dakle, nema terorizma bez terora, ali svaki teror, svako nasilje, niti se može poistovećivati sa terorizmom. Za terorizam nisu tipična dela terora sama po sebi koliko njihova politička funkcija. Težnja ka ostvarenju političkih ciljeva podrazumeva da su etničke, religijske i druge zajednice, kojima pripadaju teroristi, nezadovoljne postojećim stanjem, odnosno da imaju osećaj obespravljenosti, nezadovoljstva.

Pod državnim terorizmom mogu se smatrati klasični teroristički akti po formi i sadržaju, a specifični po tome što su javno izvedeni od strane pripadnika vojnih, policijskih ili plaćeničkih snaga neke države, izvan njenih granica, a po odluci njenih vlasti, kao specifičan vid ostvarenja politike sile u međunarodnim odnosima (Simeunović, 2002)

Terorizam podrazumeva tri temeljna elementa: uzroke koji dovode do političkog nasilja koje prerasta u terorizam; terorističke akte koje najčešće izvode terorističke organizacije, ali neretko i države (državni terorizam) i protivterorističku politiku odnosno protivterorističko delovanje. Danas smo svedoci, kada je u pitanju protivterorističko delovanje nacionalnih država, ali i međunarodne zajednice, da je većina aktivnosti usmerena na sprečavanje izvođenja terorističkih akata, ali ne i na eliminaciju terorizma, odnosno uzroka koji do njega dovode. Efikasne borbe protiv terorizma nema ukoliko se konstantna pažnja ne posveti stvarnim uzrocima koji aktiviraju mehanizam terorizacije.

Kada je reč o terorističkim organizacijama, vidan je konstantan rast broja pojedinaca i organizacija koje su voljne da sprovedu terorizam. Od devedesetih godina uočljiva je regrutacija terorista širom sveta, uspostavljanje terorističkih kampova za obuku, ujedinjavanje militantnih grupa u Indoneziji, Filipinima, Singapuru, Maleziji, Tajlandu i Mijanmaru. Izražena je tendencija mrežnog organizovanja terorističkih grupa, čiji je najbolji primer teroristička mreža Al Kaide. Najveća skoncentrisanost terorističkih ćelija Al Kaide, među kojima i njenih matičnih ćelija, nalaze se u jugoistočnoj Aziji, iznad granica Avganistana i Pakistana, dok čak u 35 zemalja širom sveta postoje operativne terorističke ćelije Al Kaide (Margetić, 2006).

2. Terorizam kao društvena devijacija

Polazeći od integrativne definicije devijantnosti može se reći da terorizam predstavlja društvenu devijaciju iz sledećih razloga (Jugović, 2013).

Terorizam kao društvena devijacija stoji u uzročno-posledičnim odnosima sa političkim socijalno-ekonomskim obeležjima globalnih društava. On se izražava u voljnim i svesnim delanjima ljudi i ima jasne društvene i političke uzroke. Terorističkim aktima se krše pravne norme određene države, kao i univerzalne društvene i ljudske vrednosti. Terorizam je antipod humanim odnosima između ljudi jer za posledicu može imati različite forme ugrožavanja ljudskih života i društvenih dobara (smrt, povrede, uništavanje imovine, itd.).

Na terorizam postoji pretežno izrazito negativno reagovanje društvene sredine i institucija države, ali neke njegove forme mogu podržavati pojedini delovi javnosti (npr. određene grupe u etničkim sukobima kao modalitet političke „borbe“ za više interese). I konačno, terorizam jeste društvena devijacija zato što stvara socijalne strahove, blokira političke procese i podstiče socijalno-političke sukobe i ratove.

3. Ključni elementi terorizma

Polazeći od navedenih definicija mogu se prepoznati najčešći elementi terorizma iz kojih se ova pojava može sagledavati i kao bezbednosni problem i kao društvena devijacija (Vejnović, D., Šikman, M., Radulj, S. 2006). To su:

- 1) nasilje kao metoda - primena ili pretnja primenom različitih oblika nasilja;
- 2) građani i vlada kao mete, neposredna i posredna žrtva;
- 3) izazivanje straha i iznuđivanje političkih i socijalnih promena;
- 4) ostvarivanje postavljenih terorističkih ciljeva – prinuditi vladu ili društvo na „nešto“ – postizanje političkih, religioznih ili ideoloških ciljeva;
- 5) veliki broj žrtava kome teže teroristi što ukazuje na spektakularnost terorizma;
- 6) protivzakonitost i društvena neprihvatljivost.

Holandski naučnici Aleks Šmit (Alex P. Schmidt) i Albert Jongman (Albert J. Jongman) izvršili su kvantitativnu analizu 109 definicija terorizma i došli su do zaključka da se u njima konstantno pojavljuju 22 elementa (Schmidt, 1983), i to:

- 1) upotreba sile ili nasilja – 83,5%
- 2) politički karakter – 65%
- 3) izazivanje straha ili užasa – 51%
- 4) pretnja – 47%
- 5) psihološki efekat i reakcija – 41,5%
- 6) razlika žrtve i šire mete napada – 37,5%
- 7) ciljano, planirano i organizovano delovanje – 32%
- 8) metoda, strategija i taktika borbe – 30,5%
- 9) „ekstranormalnost“ kršenja prihvaćenih pravila, odsustvo humanitarnih razloga 30%
- 10) ucena, prinuda i navođenje na poslušnost – 28%
- 11) želja za publicitetom – 21,5%
- 12) samovolja, bezličnost, nasumičnost i odsustvo diskriminacije – 21%
- 13) žrtve, civili, neborci, nestrelci i lica bez veze sa samom stvari – 17%
- 14) zastrašivanje – 17%
- 15) naglasak na nevinost žrtava – 15,5%
- 16) izvršilac, grupa, pokret ili organizacija – 14%
- 17) simbolička priroda, pokazivanje drugima – 13,5%
- 18) nepredvidivost i neočekivanost pojave nasilja – 9%
- 19) tajnost, prikrivenost – 9%
- 20) ponavljanje niza ili kampanje nasilja – 7%

21) kriminalni, zločinački karakter – 6%

22) zahtevi trećim licima – 4%

4. Socijalna obeležja terorista i uzroci terorizma

Teroristi su pripadnici terorističkih organizacija. Iako ličnost teroriste odlikuju određene specifičnosti, postoje mišljenja da bi njegov kriminalni profil manje trebalo tražiti u prirodi čoveka, a više u socijalnim i ekonomskim problemima i otuđenosti određenih društvenih grupa i slojeva. Često se u literaturi vide mišljenja da su teroristi „normalni ljudi“, samo što se u odnosu na ostale građane „brže ljute“ i osećaju nekakvu potrebu za izlivima besa kroz akciju.

Podaci iz policijskih evidencija ukazuju na to da su teroristi najčešće mlađi ljudi, do 25 godina starosti, višeg obrazovanja, da potiču iz imućnih slojeva društva i da se devijantno ponašaju, često uživajući narkotike. Teroristi koji dela vrše iz političkih motiva (za razliku od ostalih delinkvenata) priznaju svoja dela, ali ne i odgovornost koju pripisuju organima vlasti ili sistemu protiv koga je njihova aktivnost usmerena. Pravdanje se uglavnom svodi na to da se „bolesno društvo“ ne može lečiti reformističkim merama, da se državnom nasilju može suprotstaviti samo nasiljem, te da istina za koju se teroristi bore nema cenu niti „ima izbora“ kada je reč o metodama i sredstvima borbe.

Mnoge države danas nisu sposobne da samostalno rešavaju unutrašnje probleme i suprotstavljene interese, što se negativno odražava na bezbednost društva i predstavlja pogodno tlo za nastanak terorizma. Unutrašnje krize, ukoliko su još rezultat različitih oblika pritisaka i uticaja iz okruženja (politički, ekonomski, tehnološki, itd.), neminovno dovode do dalje proizvodnje i produblivanja negativnih tendencija, sa ciljem destabilizovanja pravnog poretka, a time i narušavanja nacionalne bezbednosti i stabilnosti političkog sistema.

Uzroci terorizma se mogu podeliti na objektivne i subjektivne.

Osnovni objektivni uzroci terorizma leže u dubokim društvenim promenama (ekonomskim, etničkim, verskim, klasnim, socijalnim, političkim, itd.), koje su nastale kao posledica procesa globalizacije i uspostavljanja „novog svetskog poretka“. Kao objektivni uzroci terorizma mogu se navesti: nedemokratsko ustavno uređenje država, nefunkcionisanje državnih institucija, ekonomske i socijalne razlike unutar država, ekstremni nacionalizam i fanatizam, nerešeni etnički problemi, kolonijalna i neokolonijalna zavisnost, nerešena pitanja granica i državnosti, verska zastranjenost – klerošovinizam i fundamentalizam, želja za ekspanzijom i hegemonijom (nacionalna, teritorijalna, ekonomska, socijalna, verska i kulturna dominacija), itd.

Subjektivni uzroci terorizma zapravo podrazumevaju procenu terorista da se neodrživo društveno stanje (objektivni uzroci terorizma) može promeniti samo nasiljem, odnosno da je nasilje najbrža, najcelishodnija, najefikasnija, i u datim okolnostima „jedina moguća“ varijanta delovanja. Objektivni uzroci terorizma imaju za posledicu stvaranje društvene klime koja se ogleda u eroziji autoriteta državne vlasti u kojoj pojedinci (mladi, obrazovani, sposobni ljudi) i određene društvene grupe (etničke, političke, itd.) ne mogu da nađu svoje mesto, što vodi

gubljenju poverenja u politički sistem i društvene vrednosti. Uzroci terorizma su često i neostvarene ambicije određenih društvenih grupa koje se ogledaju u želji za vlašću (neostvarene političke ambicije), zatim verska zaokupljenost, želja za osvetom, avanturizam, itd.

5. Klasifikacije terorizma

Različiti autori navode različite klasifikacije terorizma. Edvard Mikolus (Edward Mickolus) govori o sledećim tipovima terorizma: internacionalni (grupe i pojedinci koji su pod kontrolom suverene države), transnacionalni (grupe i pojedinci koji nisu pod kontrolom suverenih država, domaći (uključuje samo građane određene zemlje i autonomne nedržavne subjekte) i državni terorizam (njegov nosilac je država unutar svojih granica) (Vejnović, Šikman, Radulj, 2006).

V. Dimitrijević govori o sledećim tipovima terorizma: država protiv nedržavnog subjekta, nedržavni subjekt protiv države, nedržavni subjekt protiv drugih nedržavnih subjekata i država protiv države – međunarodni terorizam (kada teroristički akti imaju elemenat inostranosti).

M. Mijalkovski terorizam klasifikuje prema sledećim elementima: 1) uzroku (objektivni i subjektivni), 2) društvenom statusu nosilaca (nedržavni, državni i međunarodni), 3) strategiji i taktici (posredni i neposredni), 4) sredstvima (konvencionalni, improvizovani i terorizam realizovan NBH sredstvima), 5) prostoru i vremenu (mikro, makro i planetarni), 6) ciljevima (Mijalkovski, 2003).

6. Karakteristike terorističkih napada

Terorističke operacije su ofanzivne i dinamične aktivnosti terorista koje se sastoje od pripremanja i izvođenja terorističkog napada prema unapred odabranoj meti napada, a usmerene su na ostvarivanje projektovanih terorističkih ciljeva. Po svom karakteru terorističke operacije su uvek ofanzivne, s obzirom da teroristi nastoje da izbegnu one situacije koje ih dovode u defanzivni položaj. Na taj način postiže se efekat iznenađenja terorističkog napada, a sa druge strane, teroristi izbegavaju direktnu konfrontaciju sa službama bezbednosti. Čak i u onim situacijama kada teroristi kidnapuju lica i drže taoce, oni nastoje da zadrže taj ofanzivni položaj što čini da teroristička grupa izgleda moćnije i efikasnije nego što jeste u stvarnosti.

Terorističke operacije su detaljno planirane, kako bi se postigao željeni rezultat. Njih izvode male specijalno obučene grupe iz određene terorističke organizacije. Teroristi primenjuju striktno mere bezbednosti prilikom planiranja i izvođenja terorističkih operacija i to pomoću principa podvojenih zadataka. To znači da je svaki element izdvojen u toku planiranja i probe kako bi se onemogućilo otkrivanje terorističke grupe ili kompromitacija osetljivih informacija.

U zavisnosti od složenosti, planiranje pojedinih operacija može trajati vrlo dugo. Prilikom planiranja terorističkih operacija teroristi uvek razmatraju veći broj potencijalnih meta, odnosno biraju neposrednu metu što je moguće bliže operaciji. Pored toga, teroristi biraju one mete koje nisu prepoznate kao terorističke, a samim tim ni dobro čuvane. U planiranju terorističkih operacija učestvuje komanda

terorističke organizacije, dok operativci, odnosno neposredni izvođači terorističke operacije, obično bivaju naknadno upoznati sa svojim konkretnim zadacima. Ponekad se događa da nekoliko grupa terorističkih organizacija simultano napada različite mete. Ovo je naročito karakteristično za izvođenje samoubilačkih terorističkih napada.

Analizom dosadašnjih terorističkih operacija mogu se identifikovati četiri osnovne faze. To su: faza pre incidenta, faza iniciranja, faza klimaksa i faza nakon incidenta, a ukoliko se radi o taocima, jedna od ovih faza obuhvata i pregovore (Vejnović, Šikman, Radulj, 2006).

Faza pre incidenta predstavlja planiranje terorističke operacije. U ovoj fazi komanda ili vođe terorističke organizacije odlučuju o vrsti terorističke akcije, biraju metode napada, određuju teroriste koji će izvršiti napad, itd. Teroristička operacija se planira na osnovu prikupljenih informacija o vrsti i meti napada. Takođe, u ovoj fazi formiraju se svi elementi za izvođenje određene terorističke operacije i izvode se neophodne probe.

Faza iniciranja predstavlja početak terorističke operacije i fizičko dejstvo u tom smeru. U ovoj fazi započinje izvođenje terorističke operacije, odnosno izvršenje terorističkog napada ka određenoj meti. Ovo je najopasnija faza za teroriste jer više nemaju mogućnost da prekinu sa izvođenjem terorističke operacije, čime se izlažu opasnosti da budu otkriveni od strane službi bezbednosti.

Faza klimaksa obično nastupa posle faze inicijacije i ukazuje na kraj incidenta. U ovoj fazi teroristički napad je izvršen ili je pokušano njegovo izvršenje, a službe bezbednosti su već alarmirane i započele su sa preduzimanjem protivterorističkih mera i radnji.

Faza pregovora se javlja u onim situacijama kada postoji baza za pregovore, kao na primer talačka situacija, i predstavlja dopunsku fazu. Ona se oblikuje zavisno od zahteva terorista, nastale situacije, i drugih činilaca koji se javljaju u takvim situacijama. Teroristi nastoje da maksimalno iskoriste ovu fazu kako bi pokušali da ostvare svoje ciljeve, a i radi postizanja što većeg publiciteta.

Faza nakon incidenta je poslednja faza terorističke operacije i ona je nesumnjivo značajna za teroriste, s obzirom da u ovoj fazi sumiraju rezultate terorističke operacije i odlučuju o daljim aktivnostima. Takođe, ukoliko nema faze pregovora, teroristi u ovoj fazi nastoje ostvariti neophodan publicitet u sredstvima javnog informisanja.

Zaključak

Terorizam je od kraja hladnog rata u neprestanom porastu i zato analitičari upozoravaju na realnu opasnost da svet može olako kliznuti u „epohu terorizma“. Pred problemom terorizma nameće se neizbežno i važno pitanje o načinu reagovanja. U sklopu plana reforme Ujedinjenih nacija Kofi Anan je predložio prihvatanje zajedničke definicije terorizma. U njegovom izveštaju se traži od svetskih čelnika da prihvate uslove pod kojim međunarodna zajednica može koristiti silu za odbranu mira i sigurnosti u slučajevima genocida, etničkog čišćenja i drugih zločina protiv čovečnosti.

Terorizam je aktuelan problem modernog doba, ali nepostojanje objedinjenog stava o tome šta terorizam zapravo jeste, sprečava i definisanje politike antiterorizma. Prilikom organizovanja borbe protiv terorizma, a u skladu sa protivterorističkim principima, primenjuju se raznovrsne tehnike i metode. Potrebno je napomenuti da su nosioci ovih aktivnosti uglavnom državni organi i institucije, ali značajnu ulogu imaju i drugi subjekti, kao i sami građani. U suštini, nosioci borbe protiv terorizma su subjekti sistema bezbednosti (policija, vojska, obaveštajne službe). U zavisnosti od stepena ugroženosti i procene bezbednosne situacije određuju se mere i radnje koje će se koristiti u borbi protiv terorizma. Sve te mere i radnje, u najopštijem smislu, mogu se podeliti na defanzivne i ofanzivne. Defanzivne mere i radnje su uglavnom preventivne i usmerene su na sprečavanje mogućih terorističkih napada, dok su ofanzivne represivnog karaktera i primenjuju se posle izvršenog terorističkog akta.

Kada je reč o tehnikama i metodama borbe protiv terorizma, akcent se stavlja na defanzivne, tj. preventivne mere i radnje, kako bi se u što većoj meri sprečili teroristički napadi. Ključne činioce defanzivnih mera i radnji čine razumevanje načina na koji teroristi biraju mete terorističkih napada, kao i nadgledanje i prikupljanje podataka o potencijalnim metama i tačkama napada i slabostima sistema bezbednosti.

Sprečavanje terorizma podrazumeva organizovani oblik društvene prevencije, kao i kriminalnu profilaksu kao osnovnu funkciju kriminalne politike. Prevencija terorizma pretpostavlja poznavanje kriminalnih pojava, kao i njegovih političkih, ekonomskih, socijalnih i društvenih uzroka. Borba protiv terorizma se odvija kroz preventivnu delatnost državnih organa i društvenih institucija, a prate je političke, socijalne, ekonomske, pedagoške mere.

Savremeni izvori terorizma i oblici ugrožavanja vrednosti društva čine nužnim potrebu za visokim materijalno-tehničkim nivoom opremljenosti organa bezbednosti države, njihovu efikasnu organizaciju, kao i stvaranje sve većeg prostora za primenu rezultata istraživanja različitih naučnih oblasti koje izučavaju fenomen terorizma. Da je ovakav pristup neophodan, govori saznanje da su savremene terorističke organizacije opremljene najmodernijim naoružanjem, da za njih rade mnogi stručnjaci iz različitih naučnih oblasti (biologija, fizika, itd.) i da su one finansijski vrlo moćne.

Iz same činjenice da je terorizam izražen oblik ugrožavanja bezbednosti pojedinih država, regiona i međunarodne zajednice, proizilazi i značaj sprečavanja terorizma. Sprečavanje terorizma primenom raznovrsnih mera i postupaka, kako na unutrašnjem, tako i na spoljnom planu, predstavlja nužnost i sastavni deo nacionalne i nadnacionalne bezbednosti. Takvo kompleksno pristupanje sprečavanju terorizma zahteva jedinstveno angažovanje na unutrašnjem i međunarodnom planu. To znači da države moraju istovremeno preduzimati niz antiterorističkih mera kao što su:

- 1) *političke antiterorističke mere konfliktno-rezolutivnog tipa*: to su mere i radnje koje su usmerene na rešavanje sukoba putem sredstava javnog dijaloga i tzv. tajne diplomatije;

- 2) *ekonomske i socijalne antiterorističke mere*: ove mere usmerene su protiv monetarnih i socijalnih aspekata terorizma putem raznih socijalnih programa (programa zapošljavanja i otvaranja legalnih alternativa); takođe, njima se zabranjuje finansiranje terorističkih organizacija i obezbeđuje saradnja između država na praćenju i konfiskaciji fondova koji služe za finansiranje terorizma;
- 3) *psihološko-komunikološko-obrazovne antiterorističke mere*: to su antiterorističke mere kojima se nastoji uspostaviti zajednički sistem vrednosti radi ostvarivanja dijaloga sa političkim protivnicima i osigurati slobodno izražavanje mišljenja;
- 4) *obaveštajne i vojno-policijske antiterorističke mere*: ovim merama obezbeđuje se zaštita potencijalnih objekata (ljudskih i materijalnih) od terorističkog delovanja putem obaveštajnih podataka vezanih za terorističku delatnost, delovanjem vojnih i policijskih struktura i formiranjem posebnih antiterorističkih vojnih i policijskih jedinica specijalno osposobljenih za borbu protiv terorizma;
- 5) *pravne antiterorističke mere*: to su mere koje na nivou međunarodne zajednice i u okviru unutrašnjih pravnih poredaka stvaraju pretpostavke za uspešnu prevenciju i represiju svih vrsta i pojava oblika terorizma – one uključuju donošenje međunarodnih konvencija kojima se regulišu pitanja definisanja terorizma, finansiranja terorističkih organizacija, ekstradicije međunarodnih terorista; takođe, značajno je i krivičnopravno regulisanje svih aspekata odbrane od terorizma na unutrašnjem planu države kojom prilikom se određuju nadležnosti, prava i obaveze snaga i subjekata bezbednosti, ali i drugih društvenih i državnih subjekata od značaja za sprečavanje terorizma.

Literatura

1. Definitions of Terrorism, dostupno na: http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_4.htm (5. 10. 2013)
2. Fattah, E. A; Some reflections on the victimology of terrorism, 2008, (online), dostupno na: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/q_qx (15. 3. 2013).
3. Gaćinović, R; *Terorizam*, Drašlar Partner, Beograd, 2005.
4. Jenkins, B; *Međunarodna politika*, br. 1046, 1996.
5. Jugović, A; *Teorija društvene devijantnosti*. Univerzitet u Beogradu-Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju i Partenon, 2013.
6. Jurišić, J; Šapit, M; Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija, *Politička misao*, Vol. XLII, br. 4, str. 115–128, 2005.
7. Laquer, W; *Reflections on terrorism*, Foreign Affairs, 1986.
8. Mala enciklopedija prosvete, Prosveta, Beograd, 1970.
9. Margetić, D; *Islamistički terorizam na jugu Evrope*, Zagreb, 2006.
10. Mijalkovski, M; *Terorizam i protivteroristička borba*, Vojna Akademija, Beograd, 2003.
11. Pašanski, M; *Savremene Kamikaze*, NIRO Književne novine, Beograd, 1987.

12. Politička Enciklopedija, Savremena administracija, 1975.
13. Schmid, A. P; *Political Terrorism, Amsterdam*, Nort-Holland, pp. 76–77, 1983.
14. Simeunović, D; *Teorija politike – rider I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002.
15. Simeunović, D; *Terorizam*, opšti deo, Pravni fakultet u Beogradu, 2009.
16. The United Nations in The Fight Against Terrorism, dostupno na: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No71/No71_07VE_Ruperez (17. 11. 2013).
17. Various Definitions of Terrorism: Controversy in Defining Terrorism, dostupno na: <http://www.azdema.gov/museum/famousbattles/pdf/Terrorism%20Definitions%20072809.pdf> (17. 11. 2013).
18. Vejnović, D; Šikman, M; Radulj, S; *Društveni aspekti terorizma*, Banja Luka, 2006.
19. Vujaklija, M; *Leksikon stranih reči*, Prosveta, 1970.
20. Zifcak, S; *United Nations Reform, Heading North or South*, 2009.
21. Zlatarić, B; *History of international terrorism and its legal control*, Quiderni, vol. II, 1978.

TERRORISM AS SECURITY PROBLEM AND SOCIAL DEVIANCE

Dragan Živaljević

Security-Information Agency, Belgrade

Aleksandar Jugović

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary: The aim of this paper is to analyse important particularities of terrorism as security problem and social deviation. The paper presents the most influential contemporary definitions of terrorism and key elements of this phenomenon. Definition of terrorism as social deviation is proposed. Social characteristics of terrorists and causes of terrorism, classifications of terrorism and characteristics of terrorist attacks are analysed. The conclusion depicts key strategies of antiterrorist activities of a country.